

КЛАСИЧНА КУЛТУРА АРАПА У ФОНДУ
УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ „СВЕТОЗАР
МАРКОВИЋ“ У БЕОГРАДУ

КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ

Београд

2003.

Класична култура Арапа у фонду
Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“

Издавачи:

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду
Југословенско арапско друштво за сарадњу и пријатељство

За издавача:

др Дејан Ајдачић

Аутор изложбе и каталога:

Дејан Стојиљковић

Графички дизајн корица:

Маринко Лугоња

Штампа:

Графопромет, Рума

Тираж:

500

Илустрација на корицама: *Заглавље Курана*, 1217 по хиџри / 1802. н.е.

Каталог објављен уз финансијску помоћ Евана експорт-импорт, Београд

The catalogue has been published with financial support of Evana export-import

ISBN 86-7301-010-1

ПРЕДГОВОР

Ко ме је научио слову, начинио ме је робом.
Халифа и имам Алија

Свет се много променио. Можда то и не можемо до краја и сасвим да схватимо. Моћна ера информативних технологија као да је и књигу, ту нашу поуздану пријатељицу, гурнула у запећак. Ко се још сећа асирских и египатских таблица на којима још увек стоје недовољно тачно прочитане поруке? Поруке записане на другим материјалима, на разним врстама папира, на различитим древним и старим језицима, данас преснимљене на филмовима, такође нам изгледају далеке поред интернета. Арапски језик је стар, као и сâм народ. Припада семитско-хамитској групи језика. Поруке које нам арапска писменост шаље и нису тако старе када се упореде с неким другим културама и цивилизацијама, али су врло драгоцене. Арапска писменост или наука створена на том једном, од два преживела семитско-хамитска језика, имала је шта да каже. Нарочито између 8. и 15. века. Европска ренесанса је утемељена на њој.

Скромна је збирка оријенталних рукописа наше Универзитетске библиотеке. Нарочито у поређењу са великим светским оријенталистичким збиркама у Лондону, Берлину, Москви, Санкт Петербургу, Мадриду. Али је и за њу везана занимљива прича, макар за неке њене рукописе. Она је имала свога дародавца, као што је то имала петроградска библиотека у лику Либанца Рискулаха Хасуне (19. век), књижевника и врсног калиграфа који је и сâм преписивао значајне рукописе. Човек који је први у свету, позивајући Русију, затражио стварање неке самосталне арапске државе. Наш значајни дародавац, Јерменин Арам Чаликјан, са својим поклоном од 198 рукописа у многеме ме подсећа на Арапина, руског дародавца. И њега се, без сумње, ваља сећати.

Наша збирка још увек тражи страственог читача. То је, одиста, тежак посао. Често наличи на посао испирача злата у крајевима из којих су већ многи злато понели. Али изгледи да се у рукописима, макар и у благим назнакама, пронађе златно зрнце неког новог податка, може позвати неке на вредан и мукотрпан рад који прати ишчитавање рукописа. Као што је, трпко радећи,

почетком прошлога века, велики руски арабиста Игнатиј Крачковски, наишао на занимљив рукопис, препис који начини Ава Антоније 885. године у далеком Багдаду у манастиру Светог Саве за гору Синај. А Багдад је некад био препун драгоцених рукописа. Када су га Монголи освајали 1258. године, кажу, да су покупили рукописе, побацали их у реку Тигрис и преко њих прешли на другу страну. Бојимо се да ни овога пута рукописи у том славном граду нису најбоље прошли. А рукописи су, у најмању руку, поуздана ризница сећања људскога рода. И није добро уништавати сећање. Још једну бих поучну и врло симболичну причу овде поменуо а у вези је с рукописима. Кажу да је Ибн Баца, философ, музичар, лекар из арапске Шпаније 12. века, познат под латинским именом Авенрасе, умро негде у Магрибу, на путу. Његово тело ставили су на леви бок мазге, на други бок су натоварили рукописе његових дела. У складној равнотежи трошнога људскога тела и вредних рукописа, мазга је продужила пут ка вечној кући философа.

У Шпанији један Словен, по имену Хабиб (Љубинко?), роб негдањи, успео се високо на двору. Било је то пре једног миленијума. Важио је за великог књигољупца, односно скупљача рукописа и рукописних књига. Написао је и сам једно, изгледа макар по помињању, важно дело о словенском (народном?) певању. Време је, на жалост, учинило своје – рукопис није сачуван. Али се зато ова збирка Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ бори против времена. Већ веома дуго. Она уверљиво говори о томе да смо увек умели да чувамо и туђе писано благо. Да смо га поштовали, и тиме смо својој култури, па наравно и науци, обезбедили примерено место у свету. И дужно уважавање.

Проф. др Раде БОЖОВИЋ

Историја

За Арапе се у историји зна још од најдавнијих времена. Још се у Старом завету спомиње рушење бране на Марибу, у садашњем Јемену, после чега је пропала цивилизација на југу Арабијског полуострва. По предању то је била развијена цивилизација са системима наводњавања и разгранатом трговачком мрежом. Уопштено говорећи, постоји разлика између јужних (с традицијом седелачког живота) и северних (номадских) Арабљана која се пре појаве ислама испољавала као суревњивост и непријатељство. Пророк Мухамед је успео да обједини међусобно сукобљена племена и да новим, једнобожачким начелима, направи извештан компромис између севера и југа. На пример, зелена боја као симбол нове вере води порекло с југа, док месец традиционално представља предмет култа северних Арабљана. Јужни Арабљани су, исто тако, имали своје писмо, иако је превласт однело писмо северних Арабљана. Појава ислама је донела нов историјски и цивилизацијски квалитет обједињеном народу.

Зачетником нове религије сматра се пророк Мухамед, трговац из северноарабљанског племена Курејш, који је у својим визијама примио од Бога ново учење и обавезу да га шири међу својим саплеменицима. Ширење Божје речи је започето почетком 7. века наше ере и тада је било врло мало присталица. Међутим, временом се број верника повећавао, па су припадници новог учења постали претња властима у Меки. Због тога су морали да се оданде иселе и да потраже уточиште у Медини или Јатрибу, како се тада то место звало, где су Јевреји имали своју заједницу. Прелазак из Меке у Медину, који се одиграо 622. године наше ере, означава прекратницу у животу младе, али све бројније заједнице окупљене око свог вође и пророка Мухамеда, па се та година обележава као почетак нове ере, новог рачунања времена, тј. почетак исламског календара.

У наредних десетак година, све до Мухамедове смрти, нова религија је потпуно загосподарила целокупним Арабљанским полуострвом. До половине седмог века предводништво су преузимала четворица Мухамедових наследника, сабораца с титулом правоверних халифа: Абу Талиб, Умар, Усман и Али. До смрти овог последњег, нова држава је већ била формирана и обухватала је огромно подручје од Кине на истоку до обала

Атлантског океана на западу. После кратке Алијеве владавине долази до раскола у исламу због спора око начина наслеђивања власти. Правоверне халифе су биране на непосредни начин, својеврсним изборима, али после Алијеве смрти настаје прекратница, оснивање прве арапске династије, династије Умајада, са седиштем у Дамаску. Група Алијевих следбеника, озлојеђених његовом насилном смрћу, не признаје новог владара и то означава формирање шиизма, посебног огранка у исламском учењу.

Нешто после оснивања Умајадског халифата, половином осмог века, настаје још једна независна арапска држава на крајњем западу, у Андалузији, са седиштем у Кордови. У тој држави, чије су становништво сачињавали не само муслимани, већ у великој мери и хришћани и Јевреји, дуго је владала изузетна верска толеранција с арапском, као преовладавајућом и најугледнијом културом. Половином осмог века долази, исто тако, до смене династија на истоку, умајадску смењује абасидска, која више није искључиво арапска, већ поприма утицаје и других блискоисточних народа. Престоница се сели у Багдад. Абасидска држава опстаје до половине тринаестог века, када је руше Монголи, а велика арапска држава се распада. На северу Африке основане су бројне државе које више нису биле подређене једном центру. У Андалузији се Кордовски халифат одржао све до 1492, када је католичка реконкиста угасила последње упориште Арапа на Иберијском полуострву, кнежевство у Гранади.

1. Franz Altheim und Ruth Stiehl: Die Araber in der Alten Welt, 1-5. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1964-1969. II-3725
2. Burchard Brentjes: Die Araber: Geschichte und Kultur von den Anfängen bis zur türkischen Vorherrschaft. – Wien und München: Verlag Anton Schroll & Co., 1971. II-14205
3. Herodotus: Herodoti Historiae / recensuit Henricus Stein, 1-2 Berolini apud Wiedmanos, 1869-1871. – Uvod na latinskom, tekst na grčkom. И8 15
4. Арапски документи у државном архиву у Дубровнику, 1-3 / priredio i preveo Besim Korkut. – Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu (Posebna izdanja, I), 1960-1969. И1 432

5. Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A. R. Gibb / edited by George Makdisi. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1965. II-7061
6. Nerkez Smailagić: Klasična kultura islama, 1-2. – Zagreb: Nerkez Smailagić, 1973-1976. II-18299

Почетак Хариријевих макама штампаних у Истанбулу, 1288 / 1903.

Религија и филозофија

Арапско царство у доба династије Умајада (7-8. век) са престоницом у Дамаску и династије Абасида (8-13. век) са седиштем у Багдаду доживело је до тада незабележен културни процват. Држава је обухватала територију од Кине на истоку до обала Атлантског океана на западу. Просторно ширење је проузроковало и ширење нове једнобожачке религије чији је оснивач био пророк Мухамед, пореклом из номадског арабљанског племена Курејш.

Верско обједињавање међусобно зараћених пустињских племена, привржених паганским култовима, дало је снагу и подстрек за проширење граница на уштрб тадашњих великих царстава Византије и Персије. Културни утицај тих великих држава заједно с верским упливом хришћанства и јудаизма добио је сасвим нову, другачију форму код народа који је био спреман да преузме устаљена цивилизацијска начела од других. Постоје разна мишљења о пореклу нове вере (у Европи је дуго било уврежено убеђење да је ислам тек хришћанска секта) и његовим начелима, веома блиским јудаизму, али је неоспорна чињеница да је религија коју је проповедао пророк Мухамед потпуно самосвојна доктрина прилагођена народу који је одвајкада непокорно живео у Арабљанској пустињи.

Нова религија је као основно начело поставила покорност једном Богу (Алах на арапском значи један, једини Бог) и веома дубоке моралне норме којих се сваки верник, тј. муслиман, морао беспоговорно придржавати. Такво учење са израженим осећајем солидарности привукло је велики број преобраћеника, пре свега потлачених и робова, нудећи као награду слободу на овом и рај на оном свету. Стиче се утисак, на основу историјских чињеница, да ниједна религија није доживела такав процват у тако кратком периоду.

С друге стране, иноверци, пре свега хришћани и Јевреји, који су остали привржени својој вери, нису били изложени масовним прогонима и погромима, јер ислам у својој суштини, што је забележено и у Курану (светој књизи муслимана), уважава и друге једнобожачке религије и њихове осниваче, Мојсија и Исуса Христа.

Куран представља основу ислама и око њега се развио читав низ теолошких дисциплина: гласно читање (Куран на арапском значи гласно читање), преписивање, украшавање, тумачење Курана.

Он, исто тако, представља и извор правне регулативе у исламу, стилски образац, по арапским теоретичарима непревазиђен књижевни узор, као и надахнуће уметничким тежњама, својственим исламском свету. По предању Куран није настао него је пренет Мухамеду непосредно од Бога и зато га је неопходно чувати записаног, како не би дошло до неправилног читања и разумевања.

У почетку се Куран преносио усменим предањем, међутим услед честих ратова и смрти појединаца који су напамет знали читаву свету књигу, било је неопходно да буде забележен. Арапско писмо је у том периоду имало извесних недостатака, па је извршена реформа и у измењеном облику је сачувано до данашњег дана.

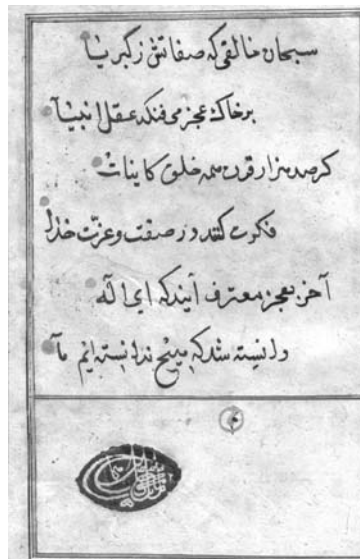
Филозофија је имала значајну улогу у класичном периоду арапско – исламске цивилизације. Била је под великим утицајем класичне грчке мисли Платона и Аристотела. Значајни мислиоци, попут Ал-Газалија, Ибн Арабија и Ибн Рушда своју мисао су заснивали на грчким узорима. Треба истаћи, исто тако, да су бројна дела грчких филозофа сачувана управо захваљујући преводима на арапски језик, с којег су касније у средњовековној Европи поново превођени на класичне језике.

Велики допринос филозофији Арапи су дали у домену мистицизма, познатог као суфизам. То су учења неортодоксног ислама чији су оснивачи имали своје школе, дервишке редове. Дервиши су били веома омиљени међу простим, необразованим светом, будући да њихово устројство није настојало на претераном формализму, карактеристичном за званичну религију, већ се специфичном праксом тежило непосредној вези с Богом. Суфизам се често доводио у везу са шиизмом, огранком ислама који је постао посебно учење после трагичне погибиије Алија, четвртог праворерног халифе, наследника пророка Мухамеда, која је отворила питање наслеђа власти у исламском свету.

Суфије су тежили дубинском, езотеричном разумевању Курана и исламске доктрине па су се, у складу с таквим начелима, бавили дисциплинама које нису биле уобичајене, па ни одобраване, у ортодоксном исламу: алхемијом, нумерологијом, астрологијом и др. Поштовање вође дервишког реда, шејха, достигало је понекад размере истинског обожавања, што опет одступа од начела правоверја. Због тога су следбеници дервишких редова понекад бивали мучени и убијани, као што је случај трагично настрадалог мистика, Ал-Халаца, који је у мистичном заносу, непосредно пред смрт, рекао: *Ја сам истина.*

1. Оксфордска историја ислама / приредио Џон Л. Еспозито. – Београд: CLIO, 2002. I-47778a
2. Есад Беј: Мухамед: постанак и ширење ислама. – Београд: Геца Кон (Видици: велики људи и догађаји, друга књига), 1940. J-706
3. Syed Ameer Ali: The Spirit of Islam: a history of the evolution and ideals of Islam with a life of the Prophet. – London: University Paperbacks, 1967. II-9396
4. Thomas W. Arnold: Povijest islama: historijski tokovi misije. – Sarajevo: Starješinstvo islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1989. II-49532
5. H.A.R. Gibb: Islam: A Historical Survey. – second edition. – Oxford: Oxford University Press, 1978. I-22385
6. The Cambridge History of Islam / edited by P.M. Holt, Ann K. S. Lambton, Bernard Lewis, 1-2 (1a, 1b; 2a, 2b). – Cambridge: Cambridge University Press, 1980-1984. II-47475
7. Sayyid Fayyaz Mahmud: Geschichte des Islam. – München: Wilhelm Goldmann Verlag, 1964. I-38560
8. Fazlur Rahman: Duh islama. – Београд: Jugoslavija (Biblioteka Zenit), 1983. II-37572
9. Nerkez Smailagic: Leksikon islama. – Sarajevo: Svjetlost, 1990. II-52885
10. Shorter Encyclopedia of Islam / edited on behalf of the Royal Netherlands Academy by H.A.R. Gibb and J.H. Krammers. – photomechanic reprint, 1965. – Leiden, London: Royal Netherlands Academy, 1961. II-15109
11. Edouard Montet: L'islam. – Paris: Payot (Collection Payot, No 1), 1923. J-299

12. Michael Rogers: The Spread of Islam. – Oxford: Elsevier-Phaidon (The Making of the Past), 1976. III-5572
13. Muhamad M. Šarif: Historija islamske filozofije: sa kratkim pregledom drugih disciplina i savremene renesanse u islamskim zemljama, tom 1. – 2. izd. – Zagreb: August Cesarec, 1990. II-58433/1
14. Iz Kur`ana časnog: svetu celom opomene. – Beograd: Vuk Karadžić (Biblioteka Zodijak, knj. 12), 1967. I-3533
15. Koran / prevodilac Mićo Ljubibratić; priređivač i autor predgovora Enes Karić. – reprint. – Sarajevo: Svjetlost (Biblioteka Krugovi), 1990. II-54011
16. Sufizam / priredili Darko Tanasković i Ivan Šop. – Beograd: Vuk Karadžić (Biblioteka Zodijak, knj. 53), 1981. I-25250

Завршетак дела Šarḥu l-'asma'ī i l-ḥusnā са царским жигом, Pco 320
Уметност

Уметност арапско-исламске цивилизације поседује одлике оригиналности у односу на уметност других цивилизација класичног периода. Архитектура можда представља најбољи пример. Широм света су позната здања муслиманских богомоља или џамија (места за заједничку молитву) с препознатљивим торњевима (минаретима, одакле муџезин позива вернике на молитву) у бројним варијацијама. Најзначајнија дела арапске сакралне архитектуре су, без сумње, Умајадска џамија у Дамаску, џамија Ал-Акса и Купола на стени у Јерусалиму. Изузетан склад пропорција, спретно коришћење постојаног материјала, карактеристичан сломљени лук и чипкаста орнаментика на фасади одликују чувену палату Алхамбра у Шпанији, последње упориште муслиманске државе пред најездом реконкисте крајем 15. века. Велелепни комплекс зграда унутар зидина града подиже се изнад данашње Гранаде. У комплексу се налазе бројна дворишта са фонтанама. Веома је била развијена и примењена уметност.

Своју оригиналност уметници су изражавали у грнчарији, текстилу, обради стакла и метала. Специфичан осећај за лепо испољавао се у китњастим детаљима и орнаментици. Термин арабеска управо отуд потиче. Калиграфија је била такође веома заступљена. Постојале су, а и данас постоје, бројне школе те уметничке дисциплине. Љубав према речи је била толико изражена да су Арапи своје писмо користили као средство за украшавање и тиме постизали веома јак уметнички ефекат: писмом су украшавали куполе џамија, грнчарију, унутрашњост палата, дела примењене уметности, ћилиме, тканине и друге предмете. У ликовној уметности Арапи су, исто тако, показали оригиналност. Приказивање људских ликова је забрањено религијским начелима па се савршенство постигло у упрошћеним цветним мотивима које одликују склад и симетрија.

1. Carel J. Du Ry: *Islamski svijet*. – Rijeka: „Otokar Keršovani“ (Umetnost u slici), 1971. II-14703
2. Katarina Oto-Dorn: *Islamska umetnost*. – Novi Sad: Izdavačko preduzeće „Bratstvo Jedinstvo“ (Umetnost u svetu), 1971. II-12169
3. David Talbot Rice: *Islamic Painting: A Survey*. – Edinburgh: University Press, 1971. I-14760

4. Ralph Pinder Wilson: Islamic Art: One Hundred Plates in Colour With an Introductory Essay on Islamic Art by Ralph Pinder Wilson. – London: Ernest Benn Limited, 1957. Y5 470

Страница Курана у куфском писму, Сирија или Ирак, 9. век

Књижевност, језик, преводи

Арапски језик има дугу традицију поетског и прозног израза. Још у прадавна времена незнабоштва, много пре појаве Мухамеда с новом религијом, арабљанска племена су упражњавала прави култ усмене поезије специфичне, ритмичне форме. У одређено доба године одржавала су се надметања песника у месту Указ. По завршетку такмичења најбоље песме су добијале посебно признање – бивале су забележене на одређеном месту и тако постајале део књижевне традиције. Отуда и назив за чувене оде из предисламског периода – муалаке (обешене или окачене). Било их је седам и биле су важан песнички узор и у много каснијем, класичном добу.

Занимљиво је истаћи да је критеријум књижевног укуса проистацао из усмене традиције. Песници, макар и били писмени, а изгледа да су били ретки, нису смели да прибележе своје стихове. Уколико је нека песма задовољавала истанчани укус заједнице, она би била запамћена и то би представљало највеће признање песнику.

У традиционалном предисламском свету дуго се испољавао отпор према описмењавању, тако да је појавом нове вере било свега неколико писмених људи у Арабији.

Од почетка ислама књижевност се развија на већ установљеним темељима не губећи своју важну улогу у култури Арапа. Велику улогу књижевног узора играо је Куран. Међутим, предисламске оде нису изгубиле свој значај у поезији. Од прозних форми требало би истаћи макаме, својеврсне арапске романе. Одликује их речничко и фразеолошко богатство арапског језика, изразита дескриптивност, тешко преводива на друге језике.

Арапски језик припада породици семитских језика. Сматра се веома старим, на основу веома архаичних језичких форми: гласова, синтаксе, творбених способности, итд. Још од предисламског периода је имао своје писмо, налик алфабетском, али је оно показивало извесне недостатке због тога што се једним знаком могло бележити више гласова и тиме довести до погрешног читања и разумевања. Управо због тога, а и због потребе да се курански текст сачува у изворном облику без могућности произвољног читања, извршена је реформа писма која је подразумевала унесење тзв. дијакритичких знакова (ознаке испод и изнад линије писања) и

ознаке за kratke samoglasnike čime je pismo praktično postalo potpuno čitljivo.

Arapsko pismo je prihvaćeno kod drugih naroda i u prilagođenom obliku se i danas kod njih koristi. Prevodna delatnost s arapskog jezika kod nas ima dugu tradiciju. Još od osnivanja orijentalne katedre 1926. godine pri Filozofskom fakultetu u Beogradu postoji veliki interes za arapsku kulturu, jezik i književnost što se očituje u brojnim prevodima na srpski jezik.

1. Carl Brockelmann: *Geschichte der arabischen Literatur*. – Zweite Ausgabe mit Berichtigungen. – Leipzig: C. F. Amelangs Verlag (Die Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen, Bd. 6, Theil 2), 1909. K4a 87
2. Frančesko Gabrijeli: *Arapska književnost*. – Sarajevo: „Svjetlost“, 1985. I-29865
3. И. М. Фильштинский: *История арабской литературы X-XVIII века*. – Москва: Наука (Главная редакция восточной литературы), 1991. II-56114
4. Maria Rosa Menocal: *The Arabic Role in Medieval Literary History: A Forgotten Heritage*. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1987. II-48642
5. Abu Bakr Muhammad Ibn Tufayl: *Živi sin Budnoga*. – Sarajevo: IRO „Veselin Masleša“ (Biblioteka „Logos“: Mala filozofska biblioteka, III kolo, Klasična arapska filozofija), 1985. I-29606
6. Ibn Haldun: *Muqaddima (izbor iz djela)*. – Sarajevo: IRO „Veselin Masleša“ (Biblioteka „Logos“: Mala filozofska biblioteka, III kolo, Klasična arapska filozofija), 1982. I-25927
7. Abu Al-Alā Al-Ma'arrī: *Poslanica o oproštenju*. – Sarajevo: „Svjetlost“ (Biblioteka Ceo svet), 1979. I-22577
8. *Antologija arapske narodne priče / priredio i sa arapskog preveo Srpko Leštarić*. – Beograd: Vreme knjige, 1994. I-39984

9. Класична арапска поезија: (VI – XVII век) / избор, превод, текстови и белешке Војислав Симић. – Крушевац: Багдала (Поезија народа), 1979. II-29172
10. Arabljanske ljubavne priče / preveo sa arapskog Besim Korkut. – Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“ (Narodna biblioteka), 1960. K1 2305
11. Arapska poezija / izbor Darko Tanasković; prevod Fehim Bajraktarević, Rade Božović, Sulejman Grozdanić, Hasan Kaleši, Jovan Kuzminac, Bogdan Popović, Vojislav Simić, Darko Tanasković. – Beograd: Izdavačko preduzeće „Rad“ (Reč i misao, XIII kolo, knj. 324), 1977. I-21229
12. Hiljadu i jedna noć / preveo Stanislav Vinaver. – Beograd: Nolit (Biblioteka Orfej), 1964. I-2194
13. Ljubavne priče istoka iz Tisuć i jedne noći, 1-2. – Zagreb: Nakladni zavod Ign. Granitz, s.a. K1 1324/12
14. Sulejman Grozdanić: Na horizontima arapske književnosti. – Sarajevo: IP „Svjetlost“, 1975.
15. Alija Kadić: Riječnik preštampan iz knjige Izbor iz arapskog pjesništva / sastavio A. Kadić, prof. Sarajevske gimnazije. – Sarajevo: nakladom pisca, Zemaljska štamparija, 1913. Ip 1140
16. Hans Wehr: A Dictionary of Modern Written Arabic / edited by J. Milton Cowan. – third edition. – Ithaca, New York: Spoken Languages Services, Inc., 1976. I-19995

Штампана дела на арапском језику

1. (Arapsko-persijsko-turski rečnik). – Istanbul, 1317 / 1932. Ир1134
2. An-Nuṣūṣu l-adabīya / Ğawda Ar-Rakābī, Ğamīl Sulaymān, Naʿīm Al-Ḥamsī, Iḥṣān An-Naṣ, Ḥalīl Hidhāwā. – Dimašq (Damask), 1375 / 1988. К15 292
Збирка студија из домена књижевности.
3. Muṣṭafā Al-Ġalāyīnī: Riġālu l-muʿallaqāti l-ʿašr. – Bayrūt (Bejrut), 1331 / 1943. К15 293
Књижевна студија.
4. ʿUmar Ibn Al-Fāriḍ: Dīwān. – Al-Qāhira (Kairo), s.a. К15 304
Збирка стихова.
5. Ḥasan Al-Būrīnī ʿAbdu l-Ġanī An-Nābulṣī: Šarḥu Dīwāni Ibn Al-Fāriḍ. – Al-Qāhira (Kairo), 1310 / 1925. К15a 134
Коментар дивана (збирке стихова) Ибн Ал-Фарида.
6. Al-Ḥarīrī: Al-Maqāmāt. – Al-Qusṭanṭīniya (Istanbul), 1288 / 1903. К15 297
Штампани примерак чувених Хариријевих Макама, својеврсног романа богатог арапском лексиком.

Лук с мозаиком на Великој џамији у Дамаску

Рукописи на арапском језику

Збирка оријенталних рукописа на арапском, османско-турском и персијском језику представља посебну реткост у нашој библиотеци. Рукописи поседују непроцењиву историјску и културну вредност у фонду Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“. Брижљиво се чувају у Одељењу реткости. Написани су на три најзначајнија оријентална језика: на арапском, османско-турском и персијском. Збирка је настала захваљујући поклонима дародаваца и куповином од неколицине појединаца. Најдарежљивији међу дародавцима био је извесни Јерменин, Арам Чаликјан, зубар из Београда, који је у писму од 15. јануара 1951. Универзитетској библиотеци понудио на поклон 198 рукописних књига на арапском, османско-турском и персијском језику, пошто је намеравао да се исели у Аргентину.

Највећи број рукописа у збирци управо је на арапском језику. Разлог њихове бројности је, између осталог, и чињеница да је арапски језик у доба процвата исламске цивилизације био општеприхваћен језик религије, науке и културе чак и међу другим народима који су пригрлили ислам. Арапски је и дан-данас остао водећи и најугледнији језик исламског света. У неким неарапским државама се арапско писмо, прилагођено гласовном устројству одређеног језика, и данас користи, нпр. у Ирану и Пакистану.

Тематика којом су се бавили аутори, чија су дела заступљена у нашој рукописној збирци, прилично је широка. Ту су, пре свега, преписи Курана, тумачи свете књиге муслимана, затим бројне студије религијског садржаја, филозофске студије, мистичка дела, али постоји и изванредан број научних, дидактичких и етичких дела. Будући да је исламска цивилизација у ширем смислу била религијски утемељена, а и данас је такав случај, сваки аутор је своје дело започињао изреком: „У име Бога, Милосрдног и Милостивог“ (*Bismi l-lāhi r-rahmāni r-rahīm*).

Треба истаћи чињеницу да рукописи на арапском језику, како аутографи тако и преписи, представљају својеврсна уметничка дела у начину коришћења писма, украшавању заглавља и завршетка дела, па и самог текста. Такав склад и одмереност говоре о великом уметничком надахнућу и настојању да се у свом раду постигне савршенство.

Било би занимљиво рећи још неколико речи о минијатурама у делу са сигнатуром Pco 314, *Dalā'ilu l-ḥayrāt wa šawāriqu l-'anwār*, чији је аутор *Abū 'Abdillāh Muḥammad Ibn Sulaymān Al-Ġazūlī*. У питању је дело религијског садржаја, а минијатуре представљају два најсветија места у исламском свету: Меку и Медину. Оба града су имала велику улогу у животу пророка Мухамеда, оснивача исламске религије, па су циљ ходочашћа сваког муслимана. Обе минијатуре се одликују основним начелима исламске ликовне уметности: одсуством људских ликова, непостојањем перспективе, симетријом, смиренošћу, достојанством и побожношћу.

1. 'Abd Al-Wahhāb Ibn Aḥmad Ibn 'Alī Aš-Ša'rānī Aš-Šāfi'ī: *Laṭā'ifu l-minan wa l-'aḥlāq*; prepis: Ibrāhīm Ibn Aḥmad. – s.l., 4. Muḥarram 1222 / 14. III 1807. Pco 319
Аутограф дела је завршен 960 по хиџри / 1553.н.е. у Каиру. Тема овог дела је етика. Некадашњи власник рукописа био је шејх Мустафа Рухи Ан-Накшабанди.
2. *Abū Muḥammad 'Abdullāh Ibn Muslim Ibn Qutayba: Adabu l-kātib*. – s.l., s.a. Pco 316
Препис етичког дела чувеног антологичара Ибн Кутајбе. Некадашњи власник рукописа био је шејх Мустафа Рухи Ан-Накшабанди.
3. *Zayn Ibn Naġīm Al-Ḥanafī: Al-'Ašbāh wa n-naẓā'iru l-fiqhīya 'alā madhhabi l-ḥanafīya*; autograf. – s.l., 27. Ġumāda l-'aḥar 969 / 4. III 1562. Pco 349
Дело говори о начелима и теоријским ставовима ханефијске правне школе.
4. *Abū 'Abdillāh Muḥammad Ibn Sulaymān Al-Ġazūlī: Dalā'ilu l-ḥayrāt wa šawāriqu l-'anwār*; prepis: Ḥasan An-Nūrī. – s.l., s.a. Pco 314
Религијски садржај дела. Рукопис богато украшен флоралним орнаментима на почетку и крају дела. У рукопису се налазе две изванредне минијатуре Меке и Медине, светих места муслимана.

5. Al-Qur'ān; prepis: 'Uṭmān Az-Zuhdī. – Qurṣār, 1217 / 1802. Pco 338
Изузетно богато украшен Куран, света књига муслимана, представља право ремек-дело исламске примењене уметности.
6. Anwāru t-tanzīl wa asrāru t-tanzīl. – s.l., s.a. Pco 221
Тумач Курана с наводима текста из свете књиге.
7. Šarḥu l-'asmā'i l-ḥusna. – s.l., s.a. Pco 320
Дело о Божјим именима с молитвама. Заглавље рукописа посебно богато украшено стилизованим, вишебојним флоралним мотивом. Рукопис потиче с двора султана Бајазита Другог, сина Мехмета Освајача, чија се тугра (царски жиг) налази на крају рукописа.
8. Šahābu d-dīn Abū Hafaš 'Umar Ibn Muḥammad Ibn 'Abdillāh As-Suhrawardī: Kitāb 'awārifī l-ma'ārif fi t-taṣawwuf; prepis: Abū Ṭālib 'Abdu s-Salam. – s.l., 4. Ğumāda l-'ūlā 603 / 7. XII 1206. Pco 44
Најстарији рукопис у збирци. Дело је суфијске тематике, подељено у 63 поглавља. Предговор је написао Абу Абдилах Мухамад Ибн Али Ал-Араби. У краткој белешци о аутору на османском језику стоји да је аутор умро у Багдаду 632. по хиџри / 1234.н.е. Велики значај овог преписа је у томе што је настао у време док је аутор још био жив што може значити да је имао непосредан увид у његов садржај, па та чињеница рукопису придаје већу аутентичност.
9. Abū Ḥāmid al-Ġazzālī: Miškātu l-'anwār; prepis: Aḥmad Ibn aš-Šayḥ 'Abd al-Fattāḥ. – Kadıköy (Istanbul), 7. Ğumāda l-'ūlā 1110 / 11. XI 1698. Pco 35
Чувено мистичко дело Ал-Газалија подељено у 48 поглавља.
10. Abu l-Qāsim 'Abd al-Karīm Ibn Hawāzin al-Quṣayrī an-Nīsābūrī: Ar-Risālatu l-quṣayrīya 'ila š-ṣūfiya; prepis: 'Abd

al-'Aḥad Ibn Muḥammad al-Ḥalḥālī. – Dimašq al-Maḥrūsa (Damask), Šabbān 962 / jun, juli 1555. Pco 323
Дело суфијске (мистичке) тематике. Аутограф је завршен 437. по хиџри / 1045.н.е. У белешци о аутору стоји да је умро пре изласка сунца 16. рабиулахара 465. по хиџри / 30. децембра 1072.н.е. Име некадашњег власника књиге с датумом: шејх Ахмад Чавуш-заде, мухарам 1073. по хиџри / август 1662.

11. Ibrāhīm Ibn Muḥammad Ibn Ibrāhīm Al-Ḥalabī: Ġunyat al-mutamallī. – s.l., Šawwāl 1112 / april 1701. Pco 151
Дело о молитви. Богато украшено заглавље вишебојним орнаментима флоралног мотива.
12. Abu l-Faḍl 'Iyād Ibn Mūsā Ibn 'Iyād al-Yaḥṣabī: Kitābu š-šifā' fī ta'rifī ḥuqūqi l-Muṣṭafā; prepis: Al-Ḥāḡḡ Sulaymān Ibn Ḥasan Efendī. – s.l., 17. Ġumāda l-'aḥar 1155 / 19. VIII 1742. Pco 178
Исламска традиција, традиција пророка Мухамеда, тумачење хадиса.
13. Sa'd ad-Dīn at-Taftāzānī: Šarḥ talḥīṣi l-miftāḥ; prepis: Muḥammad Ibn Ḥalīl Ibn Yūsuf. – s.l., 24. Šabbān 764 / 9. VI 1363. – ime ranijeg vlasnika: As-Sayyid Muḥammad 'Aṭif, list 1a, Muḥammad Ibn Ibrāhīm Pco 150
Дело из домена реторике.
14. Abū 'Abd Allah Muḥammad Ibn al-Bayṭār: Al-Mufradātu fī ṭ-ṭibb. – s.l., s.a. Pco 277
Медицинска студија с карактеристичним белешкама на маргинама.
15. (Alhemijska studija) . – s.l., 1238 A.H. / 1822/1823. Rukopis se odlikuje brojnim pravopisnim greškama. Pco 14
Дело је записано на грубој хартији црним тушем.
16. Muḥammad Ibn Farāmurz Ibn 'Alī: Duraru l-ḥukkām fī šarḥi ḡurari l-'aḥkām; prepis: Muṣṭafā Ibn Tūrḡūd. – s.l., Muḥarram 1008 / jul, avgust 1599. Pco 223

Дело из домена арапског права. Аутограф је започет 12. зулкаде 877. по хиџри / 10. април 1473.н.е., а завршен 2. цумадалуле 883 / 1. август 1478.н.е. без податка о месту.

17. ‘Alī Ibn ‘Umar Ibn ‘Alī ad-Dīwīrkī: Ḥaḡru l-’insān min šurbi d-duḥḥān; autograf. – s.l., Raḡab 1161 / jun, jul 1748. Pco 92
Трактат о пушењу дувана са становишта ханефијске правне школе.
18. Muḥammad Ibn Muḥammad Ibn Muḥammad Ibn al-Ġazarī: Al-Ḥiṣnu l-ḥaṣīn. – s.l., 25. Šabbān 1106 / 11. IV 1695. – autograf sastavljen u Damasku 791 / 1389. Pco 5
Дело о молитвама на основу казивања пророка Мухамеда.
19. Abu l-Ḥusayn Muslim Ibn al-Ḥaḡḡāḡ Ibn Muslim: Šarḥu ṣaḥīḥi l-muslim. – s.l., 647 / 1249/1250. – rukopis čuvan u medresi: Muṣṭafā Bāba Monāstir (Bitolj, Makedonija), listovi 2a, 16a. Pco 82
Други по старости рукопис у збирци. Прилично је оштећен, потребна је хитна конзервација. Дело представља први део опсежне студије о исламској традицији, хадис.
20. Aḥmad al-Kūrānī: Risālatu raf’i l-ḥitām; prepis: Muḥammad Ibn Ḥusayn Ibn ‘Abd al-Wahhāb. – s.l., Raḡab 868 / april 1464. – rukopis čuvan u vakufu: Ḥamza wa Hišām. Pco 325
Тема дела је арапска граматика. Заглавље украшено вишебојним орнаментом биљног мотива.
21. Mas‘ūd Ibn ‘Umar Sa‘d ad-Dīn at-Taftāzānī: Talḥīsu l-bayān fī idāḥi l-ma‘ānī; prepis: Nāṣir ‘Abdullah. – medresa Ibn ‘Umar, Dimašq (Damask), 10. Dhu l-qa‘da 857 / 12. XI 1453. Pco 2
Предмет дела су арапска стилистика и реторика.
22. Dāwud: Ar-Risālatu š-šamsīya fī l-qawā‘idi l-mantiqīya (Hāšiyatu Dāwud); prepis: Ḥusayn Ibn Maḥmūd. – s.l., Safar 1088 / april 1677. – žig s imenom nekadašnjeg vlasnika: Ismā‘il Ibn ‘Abd al-Wahāb, listovi: 1b, 3a, 5a, 10a, 11a, 12a,

23a, 38a, 47a, 51a, 53a, 62a, 69a, 71a, 75a, 88a, 110a, 134a, 154a, 177a. Pco 114

Тематика дела је из области логике. Аутор је био ученик чувеног Тафтазанија.

23. ‘Ubayd Allah Ibn Mas‘ūd: At-Tawdīḥ fī ḥalli ḡawāmiḍi t-tanqīḥ; prepis: ‘Abdullah Ibn Muḥammad. – s.l., 21. Muḥarram 1143 / 6. VIII 1730. – beleška s imenom nekadašnjeg vlasnika: Aš-Šayḥ Ḥasan, Tātārbazārī, list 1a. Pco 124

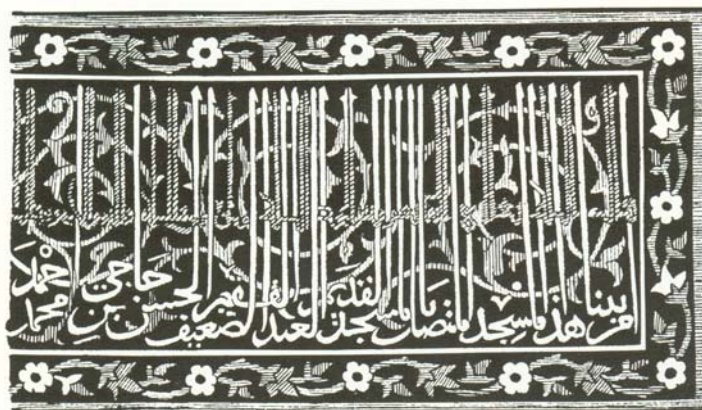
Дело из домена етике.

24. Kamāl ad-Dīn: Ḥayātu l-ḥaywān: al-ḡuz’u th-thālith. – s.l., Raḡab 773 / januar 1372. – zaglavlje dela ukrašeno u više boja. Pco 48

Трећи том лексикона животиња од слова šīn (ش) до слова yā’ (ي).

25. Muḥammad Ibn al-Ġazarī aš-Šāfi‘ī: Qaṣīda; prepis: ‘Umar Ibn Ḥaṣī Bahlūl. – s.l., s.a. Pco 62

Арапска ортографија у форми касиде.

Примерак калиграфије у сулуском писму